

міжнародні Відносини

DOI: 10.31110/consensus/2022-03/072-082

УДК (UDC) 327 (4) «2022»

ВСТУП ШВЕЦІЇ І ФІНЛЯНДІЇ В НАТО ЯК НАСЛІДОК КРИЗИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ

Ігор Горобець

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої
історії, міжнародних відносин та
методики навчання історичних
дисциплін, Сумський державний
педагогічний університет імені
А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна

e-mail: gorobech.igor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2416-7898>

Андрій Мартинов

доктор історичних наук,
професор, провідний науковий
співробітник відділу всесвітньої
історії і міжнародних відносин,
Інститут історії України НАН
України,

м. Київ, Україна

e-mail:

martynov.andriy15@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9802-5980>

Стаття присвячена аналізу передумов та наслідків вступу Швеції і Фінляндії до НАТО. Зазначається, що відмова цих скандинавських держав від нейтрального зовнішньополітичного курсу пов'язана як з кризою європейської регіональної, так і глобальної систем безпеки. Безпосереднім приводом для цього стала активна фаза війни РФ проти України. Методологічне забезпечення висновків статті ґрунтується на теорії політичного реалізму та проблемно-хронологічному аналізі новітньої історії міжнародних відносин. Наукова новизна статті полягає у з'ясуванні комплексу геополітичних, військово-стратегічних, історичних передумов і наслідків вступу Швеції і Фінляндії до НАТО.

Ключові слова: європейська система безпеки, Північноатлантичний альянс (НАТО), Швеція, Фінляндія

THE ENTRY OF SWEDEN AND FINLAND INTO NATO AS A CONSEQUENCE OF THE CRISIS OF REGIONAL AND GLOBAL SECURITY SYSTEMS

Igor Horobets

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of World History, International Relations and Methods of Teaching Historical Disciplines, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine

Sumy, Ukraine

e-mail: gorobech.igor@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2416-7898>

Andrey Martynov

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher of the Department of World History and International Relations, Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail:

martynov.andriy15@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9802-5980>

The article analyzes the prerequisites and consequences of the accession of Sweden and Finland to NATO. Neutrality is avoiding participation in wars and non-participation in military-political blocs in peacetime, as well as not providing national territory for foreign military bases, and refusing to sell weapons to opposing parties. The Russian ultimatum of November 2021 with the demands that NATO renounce the consequences of the expansion of the alliance testified to the fact of a deep crisis of the European security system. The trend towards the formation of a multipolar system of international relations has changed the logic of the policy of neutrality. Defeat in the Northern War of 1700–1721 prompted Sweden to switch to a policy of active neutrality. In 1935, Finland declared its intention to pursue a neutral policy with priority given to the Scandinavian direction.

After Finland's defeat in the Second World War, the so-called «Finlandization» became a feature of Finnish neutrality. «Finlandization» is considered as subordination of the political course of a weaker country to the interests of a more powerful neighboring country with formal preservation of sovereignty. The process of gradual formation of a multipolar world provoked a change in the geopolitical orientations of the states of Northern Europe. There is constant tension in the Arctic. The USA declared a course for a new Atlanticism aimed at continuing the process of expansion and structural and functional strengthening of NATO. The active phase of the Russian war against Ukraine, which began on February 24, 2022, was the decisive reason for the decision to join Sweden and Finland in NATO.

Keywords: European security system, North Atlantic Alliance (NATO), Sweden, Finland

URL:

<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/29>

Горобець, І., & Мартинов, А. (2022). Вступ Швеції і Фінляндії в НАТО як наслідок кризи регіональної та глобальної систем безпеки. *Консенсус*, (3), 72–82.

Постановка проблеми. Актуальність означеної для дослідження теми обумовлюється наслідками російської збройної агресії проти України, внаслідок якої було зруйновано європейську і глобальну системи безпеки. Після розпаду СРСР в

Російській Федерації культивувався ресентимент щодо американо-центричного світу як наслідку радянської поразки у «холодній війні». У листопаді 2021 р. РФ висунула ультиматум США і НАТО щодо «демонтажу» інфраструктури НАТО у Східній Європі. Широкомасштабний наступ РФ в Україну після 24 лютого 2022 р. спровокував радикальний перегляд здавалось непохитних засад політики нейтралітету Швеції та Фінляндії.

Аналіз останніх досліджень. Проблема політики нейтралітету присвячено чимало наукової літератури. У монографії В. Вдовенко проаналізовано політику нейтралітету та позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки¹. Тоді вважалося, що шведський і фінський нейтралітет залишатимуться непохитним фундаментом європейської архітектури безпеки. Тим паче, що ще давнішим прикладом європейського нейтралітету є досвід Швейцарії. Її нейтральний статус було підтверджено на Віденській конференції 1815 року. Зокрема, унікальним прикладом у цьому сенсі в історії є збройний нейтралітет Швейцарії періоду Другої світової війни². Цей приклад є особливо цікавим з точки зору позиції Фінляндії в другій світовій війні, коли фінська держава і суспільство були вимушені знову переглядати засади своєї політики³.

Не менш унікальним прикладом є набутий 1955 р. нейтралітет Австрії, який став частиною національної австрійської ідентичності⁴. Фактор Руху неприєднання, тобто фактичний нейтралітет був важливою складовою радянсько-американського протистояння періоду «холодної війни». Поразка СРСР у «холодній війні» змінила міжнародне безпекове середовище. Н. Мельник звернув увагу на особливості трансформації концепції нейтралітету в умовах глобалізації⁵.

Прояв тенденції до формування багатополлярної системи міжнародних відносин змінив логіку політики нейтралітету. Здавалося, що процес європейської інтеграції робить непотрібним класичні моделі європейського нейтралітету. Але конкретні умови зміни нейтрального зовнішньополітичного курсу Швеції і Фінляндії та її хронологічні межі до 24 лютого 2022 р. були невизначеними та не були наперед детермінованими. У свою чергу О. Телешецький проаналізував міжнародно-правове регулювання інституту нейтралітету⁶. Скоріше міжнародне право визнає де-факто нейтралітет, але забезпеченням його функціонування об'єктивно мають займатись

¹ Вдовенко В.М. Політика нейтралітету та позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки. К., 2005. 209 с.

² Печиборщ В.Ю. Політика «збройного нейтралітету» Швейцарії у роки Другої світової війни (1939–1945): Автореф... к. іст. наук. К., 2017. 16 с.

³ Венхіяйнен О. Фінляндія в другій світовій війні: між Німеччиною і Росією. К., 2010. 247 с.

⁴ Сахаренко О.В. Європейська політика Австрійської Республіки: Автореф... к. політ. наук. К., 2007. 20 с.

⁵ Мельник Н.А. Трансформація концепції нейтралітету в умовах глобалізації: Автореф... к. політ. наук. К., 2008. 20 с.

⁶ Телешецький О.І. Міжнародно-правове регулювання інституту нейтралітету. К., 2021. 20 с.

самі нейтральні країни. Кожна з таких країн має власні причини для дотримання, або відмови від політики нейтралітету.

Виклад основного матеріалу. Можна констатувати, що після поразки у Північній війні 1700–1721 рр. Швеція перейшла до політики активного нейтралітету. Це дало можливість уникнути участі країни в Першій світовій війні. Натомість шведська економіка, завдяки роботі на інтереси як країн Антанти, так і Троїстого союзу, отримала потужний поштовх для інтенсивного розвитку. Складнішими були умови для функціонування шведського нейтралітету у роки Другої світової війни. Навесні 1940 р., коли нацистська Німеччина захопила Данію і Норвегію, Швеція не хотіла повторення люксембурзького досвіду, коли, як пише Е. Бівор, можна було «заявити про закриття своїх кордонів і вказати німецьким агресорам, що ті порушують нейтралітет великого герцогства»⁷. Але військово-політичний потенціал Швеції та її економічна необхідність для нацистської Німеччини дали можливість для маневру. У підсумку Швеція спромоглася втримати нейтральний курс. СРСР закидав Швеції в роки «холодної війни» більше симпатій демократичним західним країнам. Регулярними були скандали із заходом радянських підводних човнів у шведські територіальні води. Після вступу 1 січня 1995 р. Швеції в ЄС прискорився процес еволюції нейтралітету цієї країни. Але до лютого 2022 р. в шведській громадській думці не склалося консенсусу щодо потреби вступу в НАТО.

Зауважимо, що історія фінського нейтралітету не менш складна та суперечлива. Після перебування в складі російської імперії (1809–1917) нова незалежна держава Фінляндії в 1935 р. декларувала намір проводити нейтральну політику з пріоритетом до Скандинавського регіону. «Зимова війна» (листопад 1939 – березень 1940) СРСР і Фінляндії поставила під сумнів політику нейтралітету. Навіть сусідня традиційно нейтральна Швеція була готова надати всебічну допомогу Фінляндії, що за буквою але не духом, суперечило політиці нейтралітету. Після поразки Фінляндії в Другій світовій війні специфікою фінського нейтралітету стала так звана «фінляндизація». Тому фактично після розпаду СРСР Фінляндія отримала більше можливостей для реалізації національних інтересів. 1 січня 1995 р. Фінляндія, як і Швеція, стала членом Євросоюзу. Проте й після цього до 24 лютого 2022 р. Фінляндія залишалась на орбіті російської геостратегії. Навіть Україні у рамках «компромісу» з РФ пропонувалась «успішна модель фінляндизації».

На історіографічну увагу заслуговує розгляд геостратегічних передумов зміни нейтрального статусу Швеції і Фінляндії. Об'єктивно можна констатувати, що поступові зміни в розстановці сил на Балтійському морі, в Арктиці, в північній частині Атлантичного океану неухильно змінювали алгоритми прийняття зовнішньополітичних рішень елітами Швеції і Фінляндії.

У 2018 р. адміністрація президента США Д. Трампа пропонувала Данії викупити Гренландію, аби не допустити посилення там позицій Китаю. Проект незалежності

⁷ Бівор Е. Друга світова війна. К., 2022. С. 94.

Гренландії розглядався як інструмент китайсько-американської глобальної конкуренції⁸. Посилення позицій Китаю і РФ в Арктиці спонукало Швецію і Фінляндію замислитись над перспективою більшої ефективності участі у військово-політичному блоці НАТО з точки зору посилення національної безпеки.

У геополітичній стратегії США Балтійське море розглядається як частина проекту Трьох морів (Балтійське, Адріатичне, Чорне)⁹. У 2015 р. адміністрація президента США Барака Обами висунула ініціативу співпраці під американською егідою держав, які належать до акваторії цих трьох європейських морів. Після президентської виборчої кампанії 2016 р. ця ініціатива де-факто стала двопартійною. Президент США Д. Трамп тричі вітав саміти у цьому форматі. Американський зовнішньополітичний стратег Р. Хаас наголошує, що динаміка тенденцій розвитку ситуації на Близькому Сході та у Європі спонукали США до пошуку нових форматів взаємодії з партнерами по ЄС і НАТО¹⁰.

Адміністрація президента США Дж. Байдена пріоритетом зовнішньої політики визначила «новий атлантизм» як відповідь на спроби Д. Трампа переглянути американські гарантії європейським партнерам США по НАТО¹¹. Тому з точки зору зовнішньополітичної стратегії США після 24 лютого 2022 р. курс «більше НАТО», адже російська аргументація агресії проти України ґрунтується на тезі про заборону на її вступ у НАТО. У цьому контексті вступ Швеції і Фінляндії в НАТО став стратегічним ударом по РФ.

Російська експансія в Арктичному регіоні також сприяла обмеженості відчуття безпеки Швецією і Фінляндією¹². Тим паче, що російська агресія проти України не змінила гегемоністські плани РФ щодо Арктики¹³. Швеція і Фінляндія відіграють важливу роль у конкурентній боротьбі в Арктиці¹⁴. Швеція і Фінляндія послідовно віддавали перевагу співпраці з НАТО, а не з ЄС у питаннях безпеки¹⁵.

Визначальним приводом для прийняття рішення про вступ Швеції і Фінляндії в НАТО стала активна фаза російської війни проти України, яка розпочалась 24 лютого

⁸ Paul Michael. Grönlands Projekt Unabhängigkeit. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Nr. 2, Januar 2021. S. 1.

⁹ Lang Kai-Olaf. Die Drei Meere Initiative: wirtschaftliche Zusammenarbeit in geostrategischem Kontext. *Stiftung Wissenschaft und Politik – Aktuell* Nr. 16, Februar 2021.

¹⁰ Хаас Р. Новый Ближний Восток. URL: https://www.globalaffairs.ru/number_7755

¹¹ Marco Overhaus. State of the Union Langfristige Trends in der US amerikanischen Außenpolitik und ihre Konsequenzen für Europa. *Stiftung Wissenschaft und Politik – Studie* 6, Juni 2021. 50 Seiten.

¹² Paul Michael, Göran Swistek. Russland in der Arktis Entwicklungspläne, Militärpotential und Konfliktprävention. *Stiftung Wissenschaft und Politik* Studie 19, Oktober 2021. 46 Seiten.

¹³ Paul Michael. Arktische Implikationen des Russischen Angriffskrieges. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Aktuell, Nr. 34, Mai 2022.

¹⁴ Paul Michael, Swistek Göran. Deutschland im arktisch-nordatlantischen Raum. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Nr. 74, November 2021.

¹⁵ Sven Arnold. Sicherheitspolitische Ziele der französischen EU-Ratpräsidentschaft. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Nr. 82. Dezember 2021.

2022 року¹⁶. Цьому сприяв російський ультиматум НАТО, висунутий у листопаді 2021 року¹⁷. Туреччина поторгувалась щодо умов вступу Швеції і Фінляндії, зважаючи на наявність на території цих скандинавських країн курдських активістів та прихильників ворожих до президента Р.Ердогана проповідника Ф.Гюлена¹⁸. Показово, що громадянське суспільство Швеції і Фінляндії висловлює стурбованість самим фактом переговорів з автократом Ердоганом щодо екстрадиції його опонентів без належних підстав для цього. Отже, ознайомлення з науковою літературою дає підстави наголосити на важливості додаткового висвітлення питання прийняття елітами Швеції і Фінляндії рішення про вступ у НАТО.

Мета статті обумовлена потребою з'ясування передумов і наслідків вступу Швеції і Фінляндії в НАТО.

Європейська історія до початку XIX ст. не фіксувала у міжнародно-правовому вимірі визнання права на нейтралітет. Звичайно, можна згадати про швейцарський історичний досвід, обумовлений потребами виживання з урахуванням інтересів великих європейських держав. Фактично віденський конгрес 1814–1815 рр., який легалізував зміни в Європі після наполеонівських війн, ввів в історію європейської дипломатії принцип визнання нейтралітету. Така потреба обумовлювалась передусім зацікавленням у тому, аби не надто швидко змінювався баланс сил між великими європейськими державами. Наприклад, заради цього в 1830 р. «викроїли» нейтральне королівство Бельгію, аби забезпечити британські інтереси на європейському континенті.

Відтоді під нейтралітетом розуміється уникнення участі у війнах та неучасть у військово-політичних блоках у мирний час, а також не надання національної території під іноземні військові бази, й відмова від продажу ворогуючим сторонам зброї. Звичайно, це ідеальний тип нейтралітету, який за конкретних обставин міжнародних відносин може змінюватись у досить широкому форматі.

Європа дає приклади, як правило, наявності декількох полюсів сили у тій чи іншій системі міжнародних відносин. Після Тридцятирічної війни (1618–1648) між коаліціями католицьких і протестантських держав Європи встановилась Вестфальська (за назвою Вестфальського мирного договору) система міжнародних відносин. Спочатку це була суто європейська система національних держав як головних суб'єктів міжнародних відносин. Виразно багатополосною європейська система міжнародних відносин стала за результатами наполеонівських війн в Європі на Віденському конгресі 1815 року. На цьому дипломатичному форумі було введено поняття «великої держави», яка має нести особливу відповідальність за безпеку та

¹⁶ Wolfgang Richter. Ukraine im NATO – Russische Spannungsfeld. *Stiftung Wissenschaft und Politik Aktuell*. Nr.11, Februar 2022. 8 Seiten.

¹⁷ Köhler Paula, Schöne Florian. Konfliktbilder als Grundlage einer zukunftsfähigen Sicherheitsstrategie. *Stiftung Wissenschaft und Politik Aktuell*. Nr. 12, Februar 2022. 7 Seiten.

¹⁸ Schaller Christian. Streit im östlichem Mittelmeer – Griechenland, Türkei, Zypern. *Stiftung Wissenschaft und Politik*: Studie 2, Februar 2022. 36 Seiten.

стабільність в Європі. Так склався «концерт» європейських держав: Велика Британія, Франція, Пруссія (з 1871 р. Німецька імперія), Російська та Австрійська імперії, які визначали баланс сил в Європі. Ця система міжнародних відносин проіснувала до Кримської війни 1853–1856 рр., від часів якої формувався новий вузол протиріч між великими державами, який вів до Першої світової війни. Велика війна 1914–1918 рр. створила умови для багатополлярної Версальсько-Вашингтонська системи, гарантом якої була покликана стати Ліга Націй. Завершення Другої світової війни забезпечило формування Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин (1945–1991). Після закінчення «холодної війни» під впливом зіткнення різних інтересів і гострих конфліктів формується нова система міжнародних відносин, яка ще не має офіційної назви. Вона утворюється в умовах процесу глобалізації, який стимулюється технологічними змінами, удосконаленням транспортних та інформаційних комунікацій.

Типологічною ознакою формування нової системи міжнародних відносин також є суперечливий процес пошуку нової ідентичності багатьма народами, які здобули незалежність на уламках імперій. Взаємодіють і конкурують між собою тенденції, з одного боку, спрямовані до неімперіалістичної консолідації різних культур та етнічних ідентичностей під приводом соціокультурної глобалізації, а з іншого, до контрнаступу старих і нових культурних ідентичностей. Адже кожне суспільство формує власний тип культури, залежний від рівня його розвитку.

Французький дослідник Р. Арон визначив критерії багатополосної і біполярної систем міжнародних відносин: «В першому випадку дипломатичне суперництво розгортається між кількома політичними утвореннями, які належать до одного класу. Тут можливі різні комбінації рівноваги, розриви відносин альянсу належать до нормальних процесів дипломатії. В другому випадку, два політичні утворення настільки вищі класом за всіх інших, що рівновага є можливою лише у формі двох коаліцій, причому більшість середніх і малих держав змушені приєднуватися до табору котроїсь із двох великих держав»¹⁹.

На початку 1990-х рр. здавалося, що перспектива вступу Швеції і Фінляндії в Європейський Союз радикально не змінить специфічний нейтральний курс цих держав на міжнародній арені. Тим паче, що разом з ними в ЄС готувалась вступати Австрія, а з 1973 р. у ЄС була вже нейтральна Ірландія. Тобто після 1 січня 1995 р. в ЄС утворився блок нейтральних держав у складі Австрія, Ірландія, Мальта, Швеція, Фінляндія. Проте у Стокгольмі та Гельсінкі не вважали спільну зовнішню політику ЄС і політику безпеки серйозною альтернативою формальному нейтралітету. Натомість у середовищі військових та правого сектору політичних еліт поступово визрівали настрої щодо неминучості вступу в НАТО.

Швеція і Фінляндія в 1994 р. приєдналися до програми НАТО «Партнерство заради миру». На той час шведська армія нараховувала 53 тис. військових та близько

¹⁹ Арон Р. Мир і війна між націями. К., 2000. С. 112.

570 тис. резервістів. Військово-морський флот Швеції мав 2 100 моряків, у військово-повітряних силах 2 700 льотчиків та обслуговуючого персоналу, 165 військових літаків і 54 гелікоптера²⁰. У 1999 р. шведські військові залучились до миротворчої місії в Косово. Впродовж 2002–2021 рр. шведські війська брали участь у місії НАТО в Афганістані, в 2015–2017 р. в Іраку. В 2010 р. в Швеції було скасовано загальний військовий обов'язок.

Парламентські вибори в Швеції 9 вересня 2018 р. показали рівновагу голосів Альянсу правоцентристських партій (40,31%), а також коаліції соціал-демократів, зелених і лівої партії (40,6%). Однак до 2022 р. не вдалося сформувати стабільний уряд більшості. Навіть процес вступу Швеції в НАТО відбувався на фоні парламентської виборчої кампанії, яка 11 вересня 2022 р. закінчилась виборами нового складу шведського парламенту.

«Фінляндизація» розглядається як підпорядкування політичного курсу слабшої країни інтересам більш потужної сусідньої країни із формальним збереженням суверенітету. Сили оборони Фінляндії складаються з 8,7 тис. військових (350 тис. резервістів), починаючи з 2015 р. дозволено добровільну службу жінок²¹. Показово, що Швеція і Фінляндія мають потужний військово-промисловий комплекс, орієнтований на стандарти зброї, прийняті в НАТО. Тому їхній вступ у НАТО безперечно посилює як їхній оборонний потенціал, так і сам Північноатлантичний альянс.

Відносно несподіваним на етапі дипломатичної підготовки до вступу Швеції і Фінляндії в НАТО став демарш Туреччини. Анкара наполягала, аби Швеція і Фінляндія забезпечили спільність принципів протидії курдському тероризму. Крім того, Туреччина висловлювала зацікавлення у розблокуванні доступу до зброї країн членів НАТО, що сталося внаслідок провалу спроби військового перевороту в Туреччині у липні 2016 р. Зрештою, усі сторони продемонстрували політичну волю до знаходження компромісу. Унаслідок цього 28 червня 2022 р. на мадридському саміті Північноатлантичного альянсу Туреччина домовилась зі Швецією і Фінляндією розблокувати їхній вступ в НАТО²². Своєрідним підтвердженням головної тези аргументації Стокгольма і Гельсінкі щодо вступу в НАТО 29 червня 2022 р. стала прийнята Мадридська декларація²³. Зокрема, оновлена стратегія НАТО конкретно назвала Росію загрозою євроатлантичній стабільності, миру та безпеці²⁴.

²⁰ Stockholm International Peace Research Institute SIPRI Yearbook 2016. *Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm. 2017. С. 44.

²¹ Stockholm International Peace Research Institute SIPRI Yearbook 2016. *Armaments, Disarmament and International Security*. Stockholm. 2017. С. 154.

²² Trilateral Memorandum. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220628=tralatl-memo.pdf

²³ Madrid Summit Declaration. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the Nord Atlantic Council in Madrid 29 June 2022. URL: https://www.nato.int/cps/en/natong/official_texts_106951.htm?selectedLocale=en

²⁴ NATO 2022 Strategic Concept. URL: <https://www.nato.int/nato-static-fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf>

За межами НАТО з 27 країн-членів Євросоюзу залишаються Австрія, Ірландія, грецька частина Кіпру, Мальта²⁵. Звичайно, вступ Швеції і Фінляндії в НАТО не свідчить про крах ідеї нейтралітету.

Поки що нейтральними державами залишаються Австрія, Ватикан, Ірландія, Камбоджа, Коста-Ріка, Ліхтенштейн, Туркменія, Узбекистан, Швейцарія. Кожна з них має власні причини бути нейтральними. Наприклад, для Австрії це означає не просто зовнішньополітичний курс, а й є частиною національної ідентичності. Поки що важко уявити якийсь катаклізм, який може спонукати Австрію відмовитись від нейтралітету. Ватикан як духовний католицький центр і найменша за територію «держава» світу має лише швейцарську гвардію, яка охороняє Папу Римського. Ірландська Республіка, особливо після виходу Великої Британії з Євросоюзу, стикається із черговим загостренням Ольстерської проблеми. Тому також непросто уявити обставини, коли Дублін буде з Лондоном у одному військово-політичному блоці. Камбоджа набула статусу нейтралітету після тривалої війни в Індокитаї. Тож камбоджійський нейтралітет став формою досягнення національного примирення та набуття країною нинішнього статусу в АСЕАН. Більш тривалою є традиція нейтралітету Коста-Ріки. Анексія у Колумбії Панамі на початку ХХ ст. та побудова Панамського каналу перетворила Коста-Ріку на оазу нейтральності в конфліктогенному регіоні Центральної Америки. Нейтралітет Ліхтенштейну і Швейцарії обоюдно обумовлений і підкріплений банківському системою обох країн, попри їхню яскраву різницю у «ваговій категорії». Не менш особливим є приклад нейтралітету центрально-азійських Туркменістану та Узбекистану. Туркменія отримала визнання свого нейтралітету від ООН ще в 1993 році. Фактично нейтралітет став додатковим інструментом відокремлення туркменського султанського режиму від решти світу. Натомість нейтралітет Узбекистану став наслідком складних зовнішньополітичних метань Ташкенту між Росією, США і Китаєм. У підсумку було знайдено баланс різних інтересів у форматі нейтрального Узбекистану. Але, на відміну від традиції європейського нейтралітету, узбецький випадок не є усталеним. Спроба перегляду конституції Узбекистану та відмови від автономії Каракалпакії у липні 2022 р. спровокувала масові заворушення, що засвідчило мінливість стабільності у цій центрально-азійській державі.

Висновки. Для періоду модерну властивим був блоковий підхід до забезпечення безпеки. Постмодерна система міжнародної безпеки вибудовується на основі поєднання ієрархічних і мережевих характеристик міжнародної системи. Формування нової системи міжнародної безпеки ускладнюється різними факторами: інерційним опором будь-яким змінам; конфлікти вирішуються за принципом: один суб'єкт виграв – інший програв; не всі суб'єкти міжнародної спільноти беруть участь у прийнятті рішень; дисципліна підтримується за рахунок сили та приниження;

²⁵ Major Claudia, Swistek Göran. Die NATO nach dem Gipfel on Madrid. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Aktuell. Nr.49, Juli 2022. 8 Seiten.

зроблені помилки не визнаються, що продукує почуття незахищеності від образливих і насильницьких дій; ігнорується аналіз досвіду конфліктів, що виникають. На наших очах зникає світ, заснований на правилах. Домінантним інструментом вирішення конфліктів є сила у всіх її проявах. До появи багатопольного світу формується світ конкуруючих військових блоків.

На межі XXI ст. у перехідному стані перебувають не лише окремі національні держави, локальні цивілізації, а й зовнішнє (щодо них) середовище – глобальна цивілізація. Тому результат цієї глобальної взаємодії завжди є більшим за потенціал суб'єктів, які впливають один на одного. Внутрішня трансформація ускладнюється зовнішнім впливом. Причому на нинішньому історичному етапі, коли перехідний період визначає зміст розвитку не лише на національно-державному, а й на глобальному рівнях, якість кінцевого результату формується за ще більш складних обставин.

На якому фундаменті відбуватиметься відбудова європейської безпеки після війни Росії проти України? Що має підкріпити норми і принципи міжнародного права? Ключовими питаннями залишаються контроль комунікацій, джерел сировини та технологій. Постмодерна багатополосна система міжнародних відносин складатиметься з декількох ієрархічних структур. По-перше, це будуть трансформовані військово-політичні блоки, по-друге, мережі взаємодії держав, які є регіональними лідерами у своїх регіонах. У глобальному масштабі війна може перетворитись на третю світову у випадку нападу Китаю на Тайвань та війни Ірану з Ізраїлем. Актуальним стає попередження І. Валлерстайна про глобальну соціальну кризу, результатом якої стане народження нової соціальної системи. Саме системний цивілізаційний характер кризи дає підстави стверджувати, що її подолання не буде простим результатом соціально-інженерних зусиль.

REFERENCES

- Aron R. Mir i vijna migh natijamy. K., 2000. [in Ukrainian]
Bivor E. Druga switova vijna. K., 2022. [in Ukrainian]
Wdovenko W. Politika neytralitetu ta posablokovosti v suchasnij architekturi bespeky. K., 2005. [in Ukrainian]
Venchiljainen O. Finlandia v drugij switowij vijni: migh Nimechinoju i Rossieu. K., 2010. [in Ukrainian]
Melnik N. Transformacia konceptii neytralitetu v umovach globalizatii. K., 2008. [in Ukrainian]
Sacharenko O. Evropeiska politika Avstriyskoj Respubliki. K., 2007. [in Ukrainian]
Teleschenko O. Mighnarodno-pravove reguljuvanna institutu neytralitetu. K., 2021. [in Ukrainian]
Pechiborsch V. Politika zbrojnogo nejtralitetu Schweizarii u roki drugoi switovoi vijny. K., 2017. [in Ukrainian]
Haas R. Noviy Blighnij Wostok. URL: https://www.globalaffairs.ru/number_7755 [in Ukrainian]
Köhler Paula, Florian Schöne. Konfliktbilder als Grundlage einer zukunftsfähigen Sicherheitsstrategie. *Stiftung Wissenschaft und Politik Aktuell*. Nr.12, Februar 2022. [in Deutsch].
Lang Kai-Olaf. Die Drei Meere Initiative: wirtschaftliche Zusammenarbeit in geostrategischem

- Kontext. *Stiftung Wissenschaft und Politik* – Aktuell Nr.16, Februar 2021. [in Deutsch].
- Madrid Summit Declaration. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the Nord Atlantic Council in Madrid 29 June 2022. URL:https://www.nato.int/cps/en/natong/official_texts_196951.htm?selectedLocale=en [in Englisch].
- Major Claudia, Göran Swistek. Die NATO nach dem Gipfel on Madrid. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Aktuell. Nr.49, Juli 2022. [in Deutsch].
- NATO 2022 Strategic Concept. URL: <https://www.nato.int/nato-static-fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf> [in Englisch].
- Overhaus Marco. State of the Union Langfristige Trends in der US amerikanischen Außenpolitik und ihre Konsequenzen für Europa. *Stiftung Wissenschaft und Politik* – Studie 6, Juni 2021. [in Deutsch].
- Paul Michael. Grönlands Projekt Unabhängigkeit. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Nr.2, Januar 2021. [in Deutsch].
- Paul Michael, Göran Swistek. Russland in der Arktis Entwicklungspläne, Militärpotential und Konfliktprävention. *Stiftung Wissenschaft und Politik Studie* 19, Oktober 2021. [in Deutsch].
- Paul Michael. Arktischeimplikationen des Russischen Angriffskrieges. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Aktuell, Nr.34, Mai 2022. [in Deutsch].
- Richter Wolfgang. Ukraine im NATO – Russische Spannungsfeld. *Stiftung Wissenschaft und Politik Aktuell*. Nr.11, Februar 2022. [in Deutsch].
- Schaller Christian. Streit im östlichem Mittelmeer – Griechenland, Türkei, Zypern. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Studie 2, Februar 2022. [in Deutsch].
- Stockholm International Peace Research Institute SIPRI Yearbook 2016. Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm. 2017. [in Englisch].
- Sven Arnold. Sicherheitspolitische Ziele der französischen EU-Ratpräsidentschaft. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Nr. 82, Dezember 2021. [in Deutsch].
- Trilateral Memorandum. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220628=tral-at-memo.pdf [in Englisch].